

Scientific approaches to the study of the history of gender relations in the East and the West

Dilnoza MAKHMUDBOYEVA¹

Gulistan State University

ARTICLE INFO

Article history:

Received March 2023

Received in revised form

15 April 2023

Accepted 25 April 2023

Available online

15 May 2023

Keywords:

feminism,
gender hierarchies,
women's history,
gender consensus,
gender status,
male and female.

ABSTRACT

This article describes the role of women in the East and the West, their participation in social and political processes and the complex socio-cultural definition of gender hierarchies, the differences between the term “gender” and “feminism”.

2181-1415/© 2023 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol4-iss3/S-pp169-172>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Шарқ ва Ғарбда гендер муносабатлари тарихини ўрганишга доир илмий ёндашувлар

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

феминизм,
гендер иерархиялари,
аёллар тарихи,
гендер консенсуси,
гендер мақоми,
эркак ва аёл.

Мазкур мақолада Шарқда ва Ғарбда аёлларнинг роли, уларнинг ижтимоий ва сиёсий жараёнларда иштироки ҳамда гендер иерархияларининг мураккаб ижтимоий-маданий белгиланиши, “гендер” атамаси ва феминизм ўртасидаги фарқлар баён этилган.

¹ Doctoral student, Department of History, Gulistan State University.

Научные подходы к изучению истории гендерных отношений на Востоке и на Западе

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

феминизм,
гендерные иерархии,
женская история,
гендерный консенсус,
гендерный статус,
мужчина и женщина.

В данной статье описывается роль женщин на Востоке и на Западе, их участие в социальных и политических процессах, а также сложная социокультурная дефиниция гендерных иерархий, различия между термином «гендер» и «феминизмом».

Аёллар тарихи фанлараро илмий йўналишнинг “аёлшунослик” деб номланган бўлидир. У Ғарбда олтмишинчи йилларнинг охири ва етмишинчи йилларнинг бошларида шаклланган.

Ихтисослашган ҳодиса сифатида биринчи “аёл мавзуси”дагимасала XIX аср охирида биринчи феминистик ҳаракат билан боғлиқ ҳолда пайдо бўла бошлади. Йигирманчи асрнинг биринчи ярмида аёллар асарлари яратила бошланди. Ҳозирги кунда ҳам аёллар мавзусини муҳокама қилишда катта ўрин эгаллаган асар таниқли француз файласуфи Симоне де Бовуарнинг 1949 йилда нашр этилган “Иккинчи қават” асаридир. Унда аёл муаммоси фалсафий нуқтаи назардан кўриб чиқилади.

Охирги йигирма йилда хотин-қизлар тарихини ўрганишда катта ишлар қилинди. Ўтмишдаги аёлларнинг тарихий тақдири, уларнинг алоҳида жамиятларининг турли даврлардаги тарихий кечинмалари иқтисодий, сиёсий, мафкуравий маданият доирасида таҳлил қилинди. Умуман аёллар тарихида уч йўналиш бўлиниши белгилаб қўйилган бўлиб, уларнинг ҳар бири унинг ривожланиш босқичларини ва кўп қиррали қиёфасининг бир томонини кўрсатади. Бу йўналишлар орасидаги фарқлар уларнинг асосий тадқиқот вазифаларини бажаришда намоён бўлади. Аввало, дастлабки шаклланган биринчи йўналишнинг вазифаси ва билиш фаолияти расмий “эркаклар” тарихшунослигидан унутилган ёки бутунлай чиқариб юборилган “аёлларнинг тарихий турмуш шароитларини тиклаш”дир. 70-йилларнинг ўрталарига қадар аёллар тадқиқотларида ҳукмронлик қилган “аёллар”тарихини ёзишнинг ушбу ўзига хос концепцияси эди. Қоидага кўра, у кўпроқ тавсиф томонига таянган ва тарихий тадқиқотларни жанр шаклида қилган. Одатда, унинг ҳикояси ва унга қарама-қарши бўлган эркаклар тарихшунослиги феминистлар учун тарих эди. Феминистлар инглизча “тарих” сўзининг маъносини ўзгартирмоқчи эдилар. Чунки аввалги тарихий тавсифда у доимо инсонлар тарихини ифодалаган. Бу икки версия бир-бирига мос келмас эди, шунинг учун “аёллар тарихи”нинг изоляцияси давом этди. 1970-йилларнинг 2-ярмида биринчи ўринга чиққан иккинчи йўналиш вакиллари синфий жамиятнинг патриархал тузилишида эркаклар етакчилигини ўрганиш ва аёлларнинг бўйсунуш муносабатларини шакллантиришни асосий мақсад қилиб олдилар. Улар “аёллар тарихи”ни жамият тарихи билан боғлашга, қарама-қарши томонларнинг манфаатларини ва турли ижтимоий тоифадаги аёлларнинг муқобил ҳаёт тажрибасини кўрсатишга ҳаракат қилдилар. Бу ерда улар ўзига хос феминистик нео-марксизмни шакллантирдилар. Улар ижтимоий синф таҳлилининг гендер фарқи омили билан тўлдириб, тарихий шахснинг шахс, жинс, оила-гуруҳ

бирикмаси ҳолати ва синф сифатидаги мақомини аниқладилар. Ушбу талқинда ишлаб чиқариш усули ва мулкӣ муносабатлар гендер тенгсизлигининг асосий белгиловчилари бўлиб қолди.

Гендер ҳолати жамиятда ўрнатилган муносабатларнинг бутун тизимини англатади. Бу нафақат янги туғилган одамни ва унинг барча гендер социализациясини ўз ичига олади, балки ижтимоий шахснинг маданий-тарихий тараққиёти маҳсулини ҳам кўрсатади. Гендер моделлари жамият томонидан яратилган. Шу билан бирга, гендер муносабатлари барча ижтимоий институтларнинг тузилиши билан боғлиқ бўлиб, гендер тушунчасини шахс даражасида амалга ошириш ҳокимият ва бўйсунуш муносабатларининг ўрнатилган тизимини қўллаб-қувватлайди. Шу билан бирга, у меҳнатнинг гендер тақсмотини қўллаб-қувватлайди. Шу нуқтаи назардан қараганда, гендер мақоми ирқи, этник келиб чиқиши ва синфи билан бирга ижтимоий иерархия ва ҳокимиятни тақсимлаш тизимининг таркибий элементларидан биридир. Аёллар фанида табиатдан ижтимоий муносабатларга эътиборнинг ўтиши гендер масалаларини ижтимоий ташкил топган назорат ва бўйсунуш муносабатлари мажмуасига интеграциялашувига йўл очади. Натижада иккала жинс ҳам тарихга қайтади. Шу тарзда муҳокама қилинган гендер ёндашуви ижтимоий тарихчилар ва маданият тарихчилари орасида тезда ўз тарафдорларини топа бошлади.

Шундай қилиб, аёллар тарихида учинчи йўналиш – гендер тадқиқотлари пайдо бўлди. У биринчи тадқиқот парадигмасини янгилади. Энди гендер тарихчиларининг тадқиқот предмети аёллар тарихи эмас, балки маданий-тарихий контекстда ўзларининг жинси ўзига хослигини тан олган шахслар ўртасидаги ижтимоий тузилма ва муносабатларни тузадиган эркак ва аёл ўртасидаги муносабатлардир. Жинслар ўртасидаги муносабатларнинг психоаналитик талқинидан фарқли ўлароқ, “жинс” тушунчасини шу тарзда муҳокама қилиш янада чуқурлашди.

Гендер тарихчилари, психоаналитиклардан кўра, фарқлар ва гендер иерархияларининг мураккаб ижтимоий-маданий белгиланишига кўпроқ эътибор беришади ва макротарихий контекстда уларнинг ишлаши ва функциясини таҳлил қилишади. Ҳозирги вақтда ижтимоий-тарихий ривожланиш концепциясига гендер муносабатларининг динамикаси қўшилди. Тарихий тадқиқотлар учун янги муаммоли йўналишлар – синф ва жинс ўртасидаги муносабатлар, ижтимоий ва гендер иерархияси, ижтимоий ва гендер мифологияси, ижтимоий ва гендер тарихи муносабатлари пайдо бўлди. Ўшандан бери аёлларнинг табиати тўғрисида баҳс-мунозараларга сабаб бўлган, аёлларнинг бўйсунувчи мавқеини оқлайдиган ўзгармас “аёл ташаббуси” тушунчаси гендернинг тарихийлиги масаласи олиб ташланди. “Гендер” атамасининг яна бир муҳим атрибути “эркак” ва “аёл” тушунчаларининг долзарблиги ва равшанлигини намойиш этишдир. Бундан маълум бўлдики, алоҳида таҳлил, жумладан, тарихий тадқиқотлар олиб бориб бўлмайди. Ва “гендер” атамаси ва феминизм ўртасидаги фарқ аниқ бўлади. Илмий ва академик эътирофнинг аввалгидан кўра оқилона бўлишига йўл очди.

Гендер фарқлари рамзий маънода одамларнинг ўзаро таъсири жараёнида яратилади ва қайта яратилади. Гендер муносабатлари инсоният тарихида гендер консенсусига ва шахсда гендер социализациясига эришиш жараёнида шаклланган бошқа иерархик тизимлар орасида энг узоқ ва кучли ҳисобланади. Гендер тадқиқотлари ноёб синтетик моделни яратишга имкон беради. Жамиятнинг барча мумкин бўлган ўлчамлари мавжуд. Улар: тизимли-структуравий, социал-маданий,

индивидуал-шахс ва гендер тушунчалари уларнинг ўзаро таъсири ва мулоқоти ҳақида тушунча беради. Ушбу моделнинг вақт оралиғида очилиши ушбу ҳодисаларнинг тарихий динамикасини қайта қуриш имконини беради.

Ушбу тадқиқот истиқболлари ҳали тўлиқ амалга оширилмаган. Аммо ҳозирги вақтда ҳам Ғарбий Европа тарихшунослигида барча хронологик вақтлар ва Европанинг барча минтақалари бўйича сезиларли миқдордаги монографик тадқиқотлар тўпланган. Бундан ташқари, жинсга бағишланган кўплаб нуфузли журналларда мунтазам устунлар ва махсус даврий нашрлар пайдо бўлди. Россиядаги шундай нашрлардан бири “Одам Ато ва Момо Ҳаво” альманахидир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. БМТ томонидан қабул қилинган “Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси”, Нью-Йорк, 1948 йил 10 декабрь./ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1991 йил 30 сентябрь 366-сон қарори билан ратификация қилинган; БМТнинг Аёлларнинг сиёсий ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция 1952 йил 20 декабрь, Нью-Йорк. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг “Хотин-қизларнинг сиёсий ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенцияга қўшилиш ҳақида”ги қарори билан ратификация қилинган. (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1997 й., 9-сон, 257-модда); БМТнинг Оналик муҳофаза қилиш тўғрисидаги 103-Конвенция 1952 йил 28 июн, Женева. Ўзбекистон Республикаси мазкур Конвенцияга Олий Мажлисининг 1995 йил 6 майдаги 85-I-сон Қарорига мувофиқ қўшилган; БМТнинг Хотин-қизларни камситишнинг барча шаклларига барҳам бериш тўғрисидаги Конвенцияси 1979 йил 18 ноябрь, Нью-Йорк. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг 1995 йил 6 майдаги 87-I-сонли қарорига асосан қўшилган; БМТнинг Тенг аҳамиятли меҳнат учун аёл ва эркакларни тенг тақдирлаш тўғрисида 100-конвенция 1951 йил 29 июн, Женева.

2. Саманта Фрост Ш.Б. Права женщин –права человека. Журнал «WE/МЫ», No5 (21), 1998 г. С-17.; Иноқова М. Ҳаётнинг барча соҳаларида аёл ҳуқуқи муҳофазасининг ҳуқуқий кафолатлари. Аёл ҳуқуқи ва эркинликлари / Муаллифлар жамоаси: Г.Н.Тансиқбоева, М.Ю.Гасанов, А.М.Қодирова ва бошқ.; -Т.: “Адолат”, 2002. –Б-75; Рубина И.Е. Международная защита прав женщин. Автореферат., Петрозаводск, 2001. С-4;

3. Шапалова Н.Н. Международно-правовые стандарты по защите прав женщин и их имплементация в европейских странах: Дис. ... канд. юрид. наук: Москва, С-3. 2003 (201 с.)

4. Маткаримова Г.С. Аёл ҳуқуқлари ва гендер тенглик Конституцияда инсон ҳуқуқлари ҳимояси. Илмий-амалий конференция материаллари. ТДЮИ, Т.: 2012, Б-31. (232 б);

5. Рубина И.Е. Международная защита прав женщин. Автореф., канд. юрид. наук. Петрозаводск, 2001. С-6.

6. М.М.Инагамова. Аёл ҳуқуқларини ҳимоя қилишда ички ишлар органлари иштирокининг ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш. Юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун дисс. Тошкент. – 2019. –Б. 27.

7. Гасанов М.Ю. Ижтимоий ва иқтисодий ҳуқуқлар соҳасида хотин-қизларнинг дискриминация қилинишига йўл қўйилмаслиги // Аёл ҳуқуқи ва эркинликлари –Т.: Адолат, 2002. –Б. 31.

8. Norma.uz норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар электрон базаси.